

Turan Koç, Prof.Dr.

1952 yılında Kayseri’de doğdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu (1977). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı’na araştırma görevlisi olarak atandı (1984). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Ölümsüzlük Açısından Ruh-Beden İlişkisi” adlı incelemesiyle doktoraasını Tamamladı (1990). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde doçentliğe ve profesörlüğe yükseltildi. Halen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi’nde öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 692
İSAM Yayınları 41
Temel Kültür Dizisi 10
© Her hakkı mahfuzdur.

İSLÂM ESTETİĞİ

Turan Koç

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti’nin
28.12.2004 gün ve 1163 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Mart 2008
Onbirinci Basım: Mayıs 2022
ISBN 978-975-389-965-9

YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Koç, Turan

İslâm estetiği / Koç, Turan. – 11. bs. – İstanbul ; Ankara : İslam
Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2022.

222 s. ; 19,5 cm. – (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 692. İSAM Yayınları ; 41.
Temel Kültür Dizisi ; 10)

Kaynakça ve dizin var.

ISBN 978-975-389-965-9

İçindekiler

Kısaltmalar 7

Önsöz 9

GİRİŞ 13

Birinci Bölüm

İSLÂM ESTETİĞİ ve SANATININ UFUKLARI 45

I. Tevhit: Mesajın Estetik İfadesi 48

II. İhsan: İmanın Estetik Boyutu 55

III. Kur'an: İslâm Estetiği ve Sanatının Can Damarı 61

İkinci Bölüm

GÜZELLİK ve ESTETİK TECRÜBE 73

I. Güzellik, Hakikat ve Bilgi 82

II. Güzellik, İyilik ve Yararlılık 85

III. Güzellik ve Ulvîlik 88

IV. Estetik Tecrübe ve Temaşa 92

Üçüncü Bölüm

İSLÂM ESTETİĞİ ve SANATININ KELÂMÎ BOYUTLARI 101

I. Estetik Delil 104

II. Güzelliğin Âlemdeki Yeri 111

III. İbdâ' ve Sanatta Yaratma 121

Dördüncü Bölüm

İHSANIN TEZAHÜRLERİ 137

I. Hüsn-i Hat ve Tezhip 147

II. Mimari ve Tezyinat 157

III. Şiir 170

IV. Mûsiki 182

Beşinci Bölüm

İSLÂM SANATI ve RESİM 191

Sonsöz 207

Notlar 211

Kaynakça 215

Dizin 221

Önsöz

İslâm dini en özlü ifadesini “iman, İslâm, ihsan” kavramlarının bütün içerim ve uzantılarının terkinde bulur. Bir müslümanın herhangi bir davranışı dış çizgileriyle dinimizin İslâm boyutuna, o hareketi niçin yaptığı **iman** boyutuna, nasıl yaptığı ise **ihsan** boyutuna tekabül eder. İslâm’ın ihsan boyutunu, müslüman olmanın ne demek olduğunun estetik düzeyde bir dışa vurumu olarak görmek mümkündür. İhsan, geniş anlamda ele alındığında; güzellik, incelik, zarafet; derin kavrayış, yüksek duyarlılık, edepli ve özenli olma; kısaca, teslimiyetin güzelliğinin bütün hareketlerimizde yansıtılması gibi anlamlara gelir. İman ihsanla güzelleşir ve görünür hale gelir. Başka bir ifadeyle, ihsan imanın ahlâkî ve estetik düzeyde bir tezahürüdür. İslâm medeniyeti bir anlamda ihsan boyutunun çiçeklenmesidir; ki bu da büyük ölçüde estetik duyarlılık ve bunun ifadesi olan sanatla ilgili bir konudur.

Sanat bu konudaki köklü yaklaşımlardan birine göre, dar anlamıyla **ideanın** dışlaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, dinimizin ihsan boyutunun imanın dışa vurumu anlamına geldiğini söyleyebiliriz. İmanın estetikle ilişkisi, onun her şeyden önce aynı zamanda estetik bir tecrübe ve sevgi işi olmasından ileri gelir. Estetik duyarlılığın gönülle, dolayısıyla imanla çok sıkı bir ilişkisi vardır. Dilimizdeki “Göz gördü, gönül sevdi” deyişi bir yerde bu gerçeği

vurgular. Bu bağlamda ihsan, güzel olanı yapmak ve yaptığını sevgi ile ve güzel bir şekilde yapmak demektir. İhsanın gerçekleşmesi hakikat, mârifet ve ahlâka dayanır. Zira İslâm her türlü davranışın hakikat, mârifet ve ahlâkla bağlantılı olduğunu açık bir şekilde vurgular. Dinimizde “hayır”ı “hasen”den ayırmak mümkün değildir. “Esmâ-i hüsnâ”, “hüsün”, “cemal”, “tayyib”, “sürûr” vb. kelime ya da terkiplerin ya doğrudan doğruya kendileri veya türevleri Kur’an’da ve hadiste sıkça geçmektedir ve bunlar doğrudan doğruya estetikle ilgili kavramlardır. Daha da önemlisi, Allah “bed’ü’s-semâvâtı ve’l-ard, ahsen’ül-hâlikîn” ve “cemîl”dir. Ulûhiyyet düşüncesinin temelinde böyle bir anlayış yatan dinin güzelliği kucaklaması, dilinin estetik ve sanatla buluşması kaçınılmazdır. Doğrusu, estetik düşünce dinî tefekkür ve hakikat idrakinin olmazsa olmaz bir boyutunu oluşturur.

Dinî hakikatlerin büyük bir bölümünün anlatılmasında uygun olan dil, dolaylı anlatıma dayanan sanat dilidir ve bu bağlamda din, sanat ve ahlâk dili bir yerde birbirine çok benzer özelliklere sahiptir. Öyle ki Allah’ın güzelliğinin dile getirilmesi konusunda düz mantık dilinin yapacağı pek bir şey yoktur. Mevlânâ ve Yûnus Emre gibi büyük mutasavvîf düşünürlerin anlatmak istediklerini şiirle söylemelerinin altında yatan sebeplerden biri de büyük ölçüde budur. Kısaca, ilâhiyyat alanında ve metafiziksel konularda telkin edici dilin tebliğ edici dil kadar önemli bir yeri vardır. Kezâ Kur’an’ın dil ve üslubunun daha iyi anlaşılması konusunda yüksek bir estetik ve sanat duyarlılığının büyük avantajlar sağlayacağı açıkça ortada olan bir husustur. Sanat ve estetik duyarlılıkla buluşan dil, dinin vazgeçemeyeceği bir ifade aracıdır.

Bu gerçeğe rağmen, estetik ve sanatla ilgili, estetik algı ve tecrübemizi genişletecek ve bu tecrübemizin yorumlanmasında yardımcı olacak nazarî çalışmalar, bütün İslâm dünyasında

maalesef “yok” denecek kadar azdır. İslâm medeniyetinin çeşitli alanlarda ortaya koyduğu çok yüksek bir estetik idrak ve duyarlılığın göstergesi olan mükemmel eserler göz önüne getirildiğinde bu durumu izah etmek güçleşmektedir. Dinimiz güzelliğe, güzel davranışa, güzel duymaya ve güzel yapmaya, güzel olanı güzel bir şekilde gerçekleştirmeye büyük önem ve öncelik vermesine rağmen, bu konuda ortaya konmuş eserlerin yeterli olduğunu söylemek güçtür.

Ülkemizde, özellikle yüksek öğretimdeki gençlerimizin bazıları doğrudan doğruya sanat ve estetikle ilgili eğitim ve öğrenim görmektedir. Bunların dışında kalanlar da, şu veya bu yoldan çeşitli sanat eserleriyle karşılaşmakta, estetik ve sanat felsefesi alanında yazılmış teorik eserlerle ilişki kurmaktadır. Bu eserlerde takdim edilen sanat ve estetikle ilgili kuram ve öğretiler çok çeşitli ve her biri belli bir hayat tarzını telkin edici niteliktedir. Bu eserlerde sanat ve estetikle ilgili geniş, ufuk açıcı ve çok olumlu görüşler bulunmakla birlikte, bunların içinde zaman zaman dinî duyarlılığı önemsiz gören veya en azından dinî hakikatleri kendi bakış açılarından tartışan cüretli yorum ve yaklaşımlarla da karşılaşılmaktadır. Bunların büyük bir kısmının İslâm’ın estetik görüşünün ne olduğunun iyi bilinmesinden kaynaklandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Öte yandan, ülkemizdeki İslâm sanatı ve estetiği ile ilgili araştırma ve incelemelerin çok büyük bir kısmı da ya doğrudan doğruya sanat tarihiyle veya belli bir alan ya da dönemle sınırlı çalışmalardır. Bu eserler çok önemli bir boşluğu doldurmalarına rağmen, yazılış amaçları dolayısıyla İslâm’ın estetik ve sanat görüşünü derli toplu bir biçimde vermekten uzak görünmektedir.

Bu çalışmada, İslâm’ın estetik ve sanat anlayışı, mümkün olduğu kadar sade bir dille ve felsefî ve kelâmî dayanaklarına

inilerek, derli toplu bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada güdülen gaye, İslâm'ın çok köklü bir estetik ve sanat görüşünün olduğunu uygun bir dille ortaya koymak olmuştur. Bu bakımdan, çalışmada analitik bir dil ve üslûp tercih edilmekle birlikte, takdim edici olmaya da özel bir önem verilmiştir.

Son olarak, burada bir hususun belirtilmesinin son derece önemli ve gerekli olduğuna inanıyorum. Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin yönetici ve yetkililerinin yürüttüğü bir program çerçevesinde, onların öneri ve destekleriyle ortaya çıkmış oldu. Bu bakımdan, İslam Araştırmaları Merkezi'nin başta yöneticileri olmak üzere bu konuda emeği geçen bütün çalışanlarına karşı şükran duygularıyla doluyum.

Turan Koç
İstanbul 2012